

Nőies és férfias vonások

VISSZHANG - LXVI. évfolyam, 37. szám, 2022. szeptember 16.

Olvasom Marcuse *Erosz és civilizáció* című könyvét. Freudból kiindulva megállapítja, az ember ösztönstruktúrája az életösztön (Erósz, örömelv, szükségletek kielégítése, szublimáció, az örömelvnek a realitássel való korlátozása, konstruktivitás, a természeti erők emberi célok szolgálatába állítása stb.) és a halálösztön (Thanatosz vagy Nirvána, dominancia, büntudat, agresszió, destruktivitás, a természet leigázása és pusztítása stb.) harcában realizálódik. Itt a történelem folyamán érvényesült egyfajta dinamikus egyensúly, ami a civilizáció fejlődésével az utóbbi évszázadban (1951-es a könyv) a halálösztön felé tolódott el, vagyis felborult az egyensúly. Most nincs hely ennek részletes kifejtésére. Elég csak arra gondolni, hogyan változtak a háborúk a kisebb-nagyobb fegyveres csoportok lokális verekedéseiből globális, a fegyvertelen civilek tízmillióit elpusztító totális világháborúkká, a parciális és primitív vérengzések ipari méretű haláltáborokká, nem beszélve a természeti környezetnek a földi életfeltételek megsemmisülésével fenyegető pusztításáról vagy a nukleáris katasztrófa veszélyéről.

Az emberi ösztönvilág sötét oldalának filogenezise (a represszív civilizáció eredete) az apa, a primitív domináns hím korlátlan önkényében, illetve a fiúk ez elleni lázadásában, az apagyilkosságban gyökerezik. A kezdeti emberi közösségekben, a hordában minden élelem és nőstény a domináns apa rendelkezésére áll, a többiek csak a maradékot kapják. Az apa szakrális személy, egyszerre zsarnok és védelmező, megfellebbezhetetlen tekintély, igazságosztó és önkényúr. Az ellene szőtt összeesküvés, az apagyilkossághoz vezető lázadás utáni anarchia és a fiúk büntudata új rendet szül. Az apa szerepe kollektivizálódik, személytelenné válik, intézményesül az állami és a vallási hatalomban – megszületik a civilizáció. Ez fejlődik aztán a represszió egyre szofisztikáltabb formáin át a jelenlegi civilizációs szintig, ahol a destruktív ösztönök olyan eszközök birtokába jutottak, amelyek az egész emberi civilizáció, sőt a földi élet elpusztítására is alkalmassá teszik őket.

Talán másnak is feltűnt, hogy mindebből, vagyis az emberi nem önpusztításba torkolló ösztönfejlődéséből, feltűnően hiányoznak a nők. Pontosabban csak mint természeti, a férfiak által birtokolható javak jelennek meg ebben a történetben. A fiúk a nőstények birtoklásáért lázadtak az apa ellen, ez az eredendő bűn, nem Éva almája. Ez az almasztori jellegzetes projekció, a büntudat gyáva áthárítása a nőre, akinek egyetlen „bűne”, hogy a férfi vágyainak tárgya bír lenni. Az így vallásilag megerősített büntudat viszont igen hatékony eszköze a represszióknak és a nők fölötti dominanciának.

Ha megnézzük, melyek a férfi- és a női princípium fő elemei, azt látjuk, a női elem lényege az élet mindenekfölötti tisztelete, a személyre irányuló figyelem, a segítő-gondoskodó attitűd, a kölcsönös örömszerzésre irányuló törekvés, az állandóság és a biztonság. Lényegében az Erósz attribútumai ezek.

És a férfi? A hatalom (vagyis más emberek eszközként való használata), a dominanciaharc, a verseny, a győzelemre törekvés, a saját vágyak kielégítésére irányuló akarat, a mások fölött uralkodás, a birtoklás, a természeti erők legyőzése, az ellenség(ként felfogott másik) elpusztítása, az élet alárendelése valamely eszmének (vallás, nemzet, becsület, igazság, szabadság, osztályérdek stb.)... Maga a Thanatosz!

Mi következik mindebből? Tekintettel a jelenlegi civilizáció rohanására az önpusztítás felé, talán fel kéne erősíteni a női elemet a világ irányításában. Nem pusztán arra gondolok, hogy át kellene adni a nőknek a politikai vezetést, bár ez már magában is jótékony hatást gyakorolna a közállapotokra. Sajnos azonban a mai férfitársadalomban a vezető szerepre törekvő nők kénytelenek lelki összetevőik férfias vonásaira (animus) támaszkodni. Inkább azt tartanám fontosnak, hogy az egész emberiség, férfiak és nők együtt, törekedjen a nőinek tekintett működésmód (anima) elsajátítására, interiorizálására. A zéró összegű

játszmák helyett törekedjünk a win-win típusú eredményekre. Agresszió és alávetettség helyett a méltányos önérvényesítésre (asszertivitás). A mennyiségileg nem mérhető értékek emancipálására, mint az empátia, szolidaritás, konfliktusok méltányos kezelése, megbízhatóság, kötelességtudat, következetesség stb., amelyek idáig mindig háttérbe szorultak, a mérhető értékek mögé, mint az erő, eredményesség, vizsgán bizonyított (szak) tudás és hasonlók. (Micsoda – már bocsánat – marhaság az Állami Számvevőszék [?!] által végzett „pink education”-vizsgálat megállapítása, mely szerint az iskola hátrányosan értékeli a „férfias” tulajdonságokat, és inkább preferálná a „lányokat”!)

Szóval nem a nők hatalomátvételét hirdetem, hanem azt, hogy a mindennapi életben és a közéletben, a munkahelyeken és a politikai hatalomban erősödjön az anima és gyengüljön az animus. Csak ez mentheti meg az embert a pusztulástól.

E gondolatmenet olvastán nem csodálkoznék, ha számos férfitársamban ez úgy csapódna le, hogy a férfiak felelősek azért, hogy a világ a pusztulás szélére sodródott, és csak a nők tudnák megmenteni azt. Távoll álljon tőlem az emberiség bármilyen biológiai adottság szerinti felosztása és a különböző csoportok közötti diszkrimináció hirdetése. A „férfias” és „nőies” attitűdök minősítésére sem vállalkoznék, hogy mondjuk az előbbieket negatív, az utóbbiak pozitív előjelet kapnának.

Ami a jó és rossz tulajdonságok megoszlását illeti, nem hiszem, hogy a versengő beállítottság, a győzelemre törekvés, a produktivitás előtérbe helyezése, az erő, a szaktudás vagy az az attitűd, amely valamely eszme érdekében hajlandó az életet is kockára tenni, negatív lenne. Többek között ezeket a férfitulajdonságokat soroltam fel. Emellett önmagában a hatalomra törekvés vagy az agresszivitás sem rossz, adott esetben elkerülhetetlen, hiánya ilyenkor kifejezetten hátrányos. A nők biztonságra, állandóságra törekvése sem egyértelműen pozitív tulajdonság, adott esetben akadályozhatja a kreativitást, a fejlődést. Tehát alapvetően téves úgy interpretálni az álláspontomat, mint ami a női princípiumot felmagasztalja, a férfiakat pedig a pokolba taszítja. Annyiból elfogadom a bírálatot, hogy az ún. női attitűdök közül az Erősszal (életösztön, örömeelv stb.) összefüggő dolgokat emeltem ki (minthogy ott ezek vannak többségben), míg a férfiakéiból inkább a halálösztönnel kapcsolatos attitűdöket hangsúlyoztam (minthogy ott viszont azok dominálnak).

Ha jól értjük, akkor világos, hogy a (Marcuse által felidézett) freudi koncepcióban az Erősz és a Thanatosz egyensúlya alapozza meg az emberi civilizáció történeti fejlődését, és ez az egyensúly csak az ipari társadalom kibontakozása során tolódik el a halálösztön felé. Ennek az egyensúlynak a helyreállítása volna a cél (és nem az egyik vagy a másik felszámolása). Az egyensúly viszont azt feltételezi, hogy egyik fél sem uralkodik a másik fölött. Másrészt jó lenne felfogni, hogy nem férfiakról és nőkről, hanem a jungi értelemben vett animusról és animáról beszéltem. Jung azt mondja, minden férfi és nő lelki struktúrája úgy épül fel, hogy egyaránt tartalmaz férfi- és női összetevőket, ezeket nevezi animusnak és animának, és csak az arányok változnak. A férfiaknál az animus, a nőknél az anima erősebb. Aki érvényesülni akar a férfiak uralta világ közéletében, a munkahelyen, a tudományban, a politikában stb., annak az animusát kell erősítenie, és az animáját visszatorzítani. Ez vonatkozik a vezető szerepet betöltő nőkre is, ahogy azt korábban már jeleztem. Ajánlatom csak annyi, hogy ismerjük fel a fenyegető helyzetet, és – alsóbb vagy felsőbb vezetőként, illetőleg közvéleményt alakító értelmiségiként – tudatosan törekedjünk az animusunk mögöl előhozni az animánkat, legyünk akár nők, akár férfiak.

Egy konkrét példával szeretném ezt megvilágítani.

Animusunk egy adott helyzetben agresszív fellépést sugall, mert gyermekünk első osztályába új kisfiú került, akit a közeli egyházi iskolából már november elején eltanácsoltak. Ez a kisfiú a ceruzája hegyével bökdöste a mi gyerekünket, és különben is, vad és zabolázhatatlan viselkedésével zavarja az oktatást. Ezért a tanítókhöz fordulunk, akikben lelkes szövetségeseinkre találunk, hogy kivágassuk az iskolából, de legalább az osztályból ezt a hat és fél esztendő mételet. Az igazgató asszony azonban animájától vezettetve ellenáll, türelmet kér, és speciális segítséget, pszichológust, fejlesztő pedagógust ígér. A rendkívüli szülői értekezletre animusom egy petíciót íratott velem, amit a szülők kétharmadával

aláírtunk. A direktor asszony azonban nem tágít, januártól egy nyugdíjból visszahívott, tapasztalt fejlesztőpedagógus foglalkozik a kis banditával, ott ül mellette az osztályban, és osztályon kívül is korrepetálja őt. Én tiltakozom, micsoda kivételezés! Igaz, a testi épséget veszélyeztető cselekmények megszűnnek, aztán azt tapasztaljuk, hogy az illető márciusra szépen beilleszkedik az osztályba, a mi gyerekünkkel is egészen jó viszonyt alakított ki, a külön tanító néni sem ül már mellette az órán, és a tanulásban is utolérte a többieket.

Tanulság? Az animus sugallta agresszió dominanciára tör, ellenfélnek tekinti a másikat, akitől csak meghunyászkodást, az alávetettség elismerését fogadja el. Az anima asszertív hozzáállással elutasítja az agressziót, mozgósítja segítő-támogató attitűdjét, és megoldja a konfliktust. Az osztály békéje helyreáll, miközben a problémás gyermek is sikeresen túljut a beilleszkedés - számára a többségnél nehezebb - gondján. Mindenki győzött (win-win), csak a kirúgást követelő szülő hiúsága sérült. Reméljük, a kudarc feldolgozásához nem kell pszichológus segítségét kérnie.

P. S.: Hívók figyelmébe! Vizsgáljuk meg Jézus lelkialkatát, férfias és nőies vonásait. Mennyi van benne az animus domináns, parancsoló, büntető-jutalmazó, engedelmességet követelő, teljesítményelvű, agresszív-önérvényesítő stb. jellegéből, és mennyi az anima szeretetteljes, empatikus, megbocsátó, irgalmas, segítő, gondoskodó, gyógyító, a halált is legyőzni szándékozó stb. jellegéből. Lám csak, nem is olyan új, de legalább kétezer éves az, amit ajánlok.